

Степаненко Н.І. Теоретичні основи вивчення прояву та розвитку креативності особистості / Н.І. Степаненко // Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства : збірн. наук. праць. Вип. 2 / за ред. доц. В.В. Павленко. – Житомир : ФО-П Левковець Н.М., 2020. – 188 с. – С. 144-150.

*Степаненко Н.І.,
магістрантка ННІ педагогіки.
Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент В.В. Павленко*

Теоретичні основи вивчення прояву та розвитку креативності особистості

Довгий час проблема креативності не мала чіткого предмета дослідження, ні методики дослідження. В даний час з'являються методики, що дозволяють вивчати рівень розвитку креативності, існують методики, що пояснюють розвиток креативності та описують методи їх дослідження.

Креативність може розвиватися лише в творчому процесі. Кожен процес творчості – науковий організаторський, конструктивно-технічний, художній – має свій, специфічний об'єкт пошуку, процес і продукт.

Проблема взаємовідносин між учителем і учнем в підлітковому віці постає надзвичайно гостро. Саме в цей період між дитиною і дорослим можуть істотно зіпсуватися відносини, навіть якщо до цього вони були цілком успішними.

Дана тема була раніше досліджена багатьма вченими, проте на неї можна поглянути з іншого боку тому, що вона не містить у собі знаходження зв'язку між учителем та учнем шляхом розвитку креативності.

Як властивість особистості креативність проявляється головним чином в тому, що людина креативний початок вкладає в усі види діяльності, поведінки, спілкування, контакту з середовищем. Сьогодні відбувається становлення Нової української школи, де учень повноцінно живе, проектує своє майбутнє, свій шлях, враховуючи власні можливості, ставить перед собою завдання саморозвитку, самовиховання, самоосвіти. При цьому особливого значення набирає креативність особистості і її здатність до творчого нестандартного мислення, вміння ефективно вирішувати складні проблеми власної життєдіяльності.

Щоб увійти в суспільство, соціалізуватися, дитина повинна пожертвувати своєю унікальністю. Оригінальність рішення задач знижується – оригінальність відповідей в 4 роки відзначається у 50%

дітей, число їх падає в два рази на початку відвідування школи, і тільки в підлітковому періоді знову зростає до 50%.

Під креативністю найчастіше розуміють створення нових матеріальних або духовних цінностей. Творча діяльність є антиподом наслідування, копіювання діяльності за шаблоном, готовому зразку, за правилом, алгоритмом.

З огляду на особливості, котрі розвивають креативну особистість, педагог повинен володіти такими рисами педагогічної креативності:

- пошуково-перетворювальний стиль мислення;
- розвинені інтелектуально-логічні здібності;
- проблемне бачення;
- творча організація, розвинене уявлення,
- здатність до самоврядування;
- специфічні мотиви: необхідність реалізувати своє «Я»,
- бажання бути визнаним, натхненна творчим процесом, прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах своєї праці [1].

Сучасний урок вимагає активізації можливостей учня замість переказу абстрактної й вже кимось відпрацьованої інформації, відірваної від життя. Уроки повинні дати учням основні пізнавальні та громадянські вміння, а також навички та приклади поведінки. Сучасний урок змушує шукати відповіді на питання: «Як навчити? Як створити умови?», А не традиційне: «Що вивчати?»

Використання інноваційних технологій – це спосіб створення атмосфери в класі, яка найкращим способом сприяє співпраці, розуміння і добросердя, дає можливість по-справжньому реалізувати особистісно-орієнтоване навчання.

Поняття «креативність» набуло поширення в 50-і роки ХХ століття завдяки дослідженням Дж. Гілфорда, який перший звернув увагу на різницю між креативністю та інтелектом і запропонував концепцію креативності як універсальної пізнавальної творчої здібності. В психології зібрано чимала кількість експериментальних даних за такими чинниками, які впливають на формування і розвиток креативності. Дослідники звертають увагу на роль сім'ї у розвитку креативності. Під час аналізу сімейних відносин виділяють такі параметри:

- гармонійність – негармонійність відносин між батьками й дітьми;
- творча – нетворча особистість батьків як зразків для ідентифікації;

- спільність захоплень в інтелектуальній сфері або, навпаки, відсутність їх;

- очікування батьків щодо дитини [2].

Аналіз основних підходів до проблеми розвитку креативності особистості дозволяє зробити такі висновки:

1) креативність існує в кожній людині й може змінюватися протягом його життя завдяки існуванню чисельній кількості чинників;

2) значну роль у формуванні й прояві креативності особистості відіграють середовища, зокрема сім'я і школа;

3) особлива роль у розвитку креативності відводиться спеціальним виховання та навчання – програмам, які спрямовані на розвиток когнітивної сфери особистості [3].

Що стосується стосунків вчителя та учня, тут варто згадати термін «педагогічна взаємодія» як поняття в науковій літературі трактується неоднозначно. Що стосується педагогічного процесу, то взаємодія – процес безпосереднього чи опосередкованого впливу вчителя й учнів один на одного, який породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок, взаємоперехід, взаємотворчість. Взаємодія вчителя й учнів – цілісна соціально-психологічна система, яка складається з єдності перцептивного (співсвідомість), комунікативного (спілкування) та інтерактивного (співробітництво, співтворчість) компонентів, які взаємообумовлюють один одного.

Виховання завжди орієнтується на досягнення певного ідеалу людини в конкретно-історичних умовах. У сучасних умовах в трактуванні виховного ідеалу важливо враховувати принцип послідовності у визначенні його за національною ідеалу минулих епох; духовно-моральні цінності визначені згідно з чинним законодавством; сучасні виховні реалії сьогодні. Це означає, що сучасний національний виховний ідеал – інноваційна особистість, високоморальний, творчий, компетентний громадянин, знає відповідальність за сьогодення і майбутнє своєї країни.

Цінності особистості формуються в сім'ї, в неформальних товариствах, в трудових колективах, в просторі масової інформації і так далі. При цьому найбільш повно, системно, глибинно духовно-моральний розвиток виховання особистості здійснюється в освітньому просторі – саме там, де розвиток і виховання забезпечується всім укладом шкільного життя. Сучасна школа повинна стати найважливішим фактором, який забезпечує соціокультурну модернізацію українського суспільства. Інтелектуальний потенціал,

громадянська, духовна і культурна життя країни повинні зосереджуватися саме в школі.

Розгляд та аналіз різноманітних концепцій, теорій та технологій креативної освіти дозволив виділити декілька найбільш актуальних та перспективних, з нашого погляду, для розвитку креативної особистості, здатної ефективно вирішувати складні проблеми власної життєдіяльності, нестандартно мислити та здійснювати саморозвиток протягом життя.

Погляд на творчість як універсальну рису особистості людини, зокрема, майбутнього педагога, завданням якого є активізація творчого потенціалу вихованців, передбачає визначення розуміння творчості. Творчість розуміється нами як процес створення чогось нового, при чому процес не запрограмований, непередбачений і раптовий. При цьому до уваги не береться цінність результату творчого акту і його новизна для великої групи людей, для суспільства або для людства. Головне, щоб результат був новим і значущим для «творця». Самостійне, оригінальне рішення учнем завдання, яка вже має відповідь, буде творчим актом, а його самого вже слід оцінювати як творчу особистість. Отриманий учнем продукт діяльності (гіпотеза, твір, виріб) потім з допомогою вчителя зіставляється з культурно-історичними аналогами – відомими досягненнями у відповідній галузі. У результаті учень переосмислює, добудовує або драматизує свій результат. Відбувається особистісне освітнє прирощення учня (його знань, почуттів, здібностей, досвіду), створюється відповідна продукція. Результати діяльності учня можуть виступати не тільки особистісним, а й загальнокультурним збільшенням, тоді учень виявляється включеним у культурно-історичні процеси в якості їх повноправного учасника.

Однією з найбільш популярних технологій креативної освіти, особливо серед вчителів початкової школи, є теорія рішення винахідницьких задач (ТРВЗ). Автор ТРВЗ (Г. С. Альтшуллер) створював її як методику винахідництва для вирішення технічних проблем. Дослідивши розвиток технічних систем як об'єкта діяльності суспільства, Г. С. Альтшуллер показав, що воно відповідає загальним принципам розвитку, сформулював ряд законів розвитку технічних систем і розробив основи ТРВЗ. Застосування ТРВЗ при пошуку найбільш ефективного вирішення технічних проблем дає можливість замінити хаотичний перебір варіантів на алгоритмічний, при цьому операції мислення стають усвідомленими й керованими. ТРВЗ-педагогіка успішно вирішує завдання проблемного і розвивального навчання, а також розвитку критичного мислення, і, в повній

відповідності з законами розвитку систем, є наступним етапом еволюції педагогічних систем.

Технологія передбачає вивчення алгоритму рішення винахідницьких задач (Арізо), знайомство з поняттями психологічної інерції, пізнавально-психологічних бар'єрів та методів їх подолання, оволодіння методами активного пошуку творчого рішення (мозковий штурм, метод синектики, метод фокальних об'єктів), методами систематизованого пошуку творчого рішення (морфологічний аналіз, метод контрольних питань).

Ще однією концепцією креативної парадигми освіти є педагогіка життєтворчості. Життєтворчість розуміється дослідниками (В.М. Доній, Г.М. Несен, Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков та ін.) як духовно-практична діяльність особистості, спрямована на творче проектування й здійснення свого життя. Розроблюючи, коригуючи й здійснюючи свій життєвий сценарій, особистість оволодіває мистецтвом жити, в основі якого лежать засоби, методи й технології життєтворчості. Педагогіка життєтворчості оперує поняттями «самоактуалізація», «саморегуляція», «самоздійснення», «самовдосконалення», «саморозвиток», «самосвідомість», «самоствердження», «самореабілітація», «самопрогнозування», «самоприйняття», «самоаналіз», «самооцінка» тощо. Сутність кожного з цих понять пов'язана з самостійністю особистості. Самостійно планувати власну діяльність, самостійно приймати рішення й нести відповідальність за результати діяльності – одні з показників сформованості життєвої компетентності особистості.

Для педагога в ході співтворчості особливо важливо активізувати перший тип творчості у всіх учнів, як природну складову їх особистості.

Вищу насолоду натхнення людина переживає не від результатів роботи, а від процесів відкриттів, винаходів та створення образів, якими створюються знакові системи (наукові думки), матеріальні предмети та художні образи тощо. Щоб механізм творчості людини почав працювати, ми маємо гармонійно розвивати всі його складові. В оптимальному стані мають перебувати і душа (мислення, почуття й уява), і тіло (енергопотенціал і психомоторика) людини. Причому ніяких компенсацій у цій неповторній цілості не буває. Мислення, почуття і уява знаходять у дискомфорті нові задачі, психомоторика їх розв'язує, а енергопотенціал живить пізнавальні, моральні та естетичні дії і творчість людини.

Креативність у такому контексті розглядається як це процес народження нового, що об'єктивно здійснюється у природі або

людині. У природі – зародження, зростання, визрівання; у людській роботі – створення нових думок, почуттів або образів, які стають безпосередніми регуляторами творчих дій. Креативність – це стан натхнення – спалах енергетичного потенціалу, який розриває межу невідомого, відокремлює його частину і перетворює на відоме.

Розуміючи тісний взаємозв'язок ефективності креативного навчання молодших школярів з якісною підготовкою вчителів до творчого розвитку учнів, нами було створено та апробовано протягом двох навчальних років спецкурсу «Розвиток креативності молодших школярів» для спеціальності «початкове навчання» (освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»). Його метою є налаштування студентів на творчу педагогічну діяльність, озброєння їх технологіями креативного навчання молодших школярів, що дозволить їм краще орієнтуватися у безперервно змінній педагогічній дійсності, стимулюватиме розвиток педагогічної творчості, закладає фундамент професійного світогляду, гуманістичній та інноваційній спрямованості професійної діяльності.

Отже, сучасне життя поставило на порядок денний проблему творчого навчання молодших школярів та підготовку вчителя до креативної освіти учнів. Впровадження нових педагогічних підходів, що передбачають креативне навчання як вчителів, так і учнів, ґрунтуються на одночасному використанні мультимедійних засобів, комп'ютерів та Інтернету, дозволяє зробити процес навчання більш інтенсивним та інтерактивним. За висновками Світового банку, найкращий результат досягається шляхом застосування таких методів, як взаємне навчання, самоорганізація, емпіричне навчання, навчання в умовах, наближених до реальних, навчання з використанням ресурсів та проблемно-орієнтоване навчання, рефлексія, критичний самоаналіз, а також поєднання цих методів у будь-яких варіантах.

Список використаних джерел

1. Біла книга національної освіти України. Проект. / Академія пед. наук України; за ред. В.Г.Кременя. – Київ, 2009, – 285 с.
2. Вознюк О.В. Парадигмально-методологічні засади креативної освіти: визначення понять / Теорія і практика креативного навчання обдарованих дітей. – ІОД НАПН України. – Київ. – 2011. – 139 с.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь / Л.С. Выготский. – Москва: Лабиринт, 1999. – С. 352.
4. Давыдов, В. В. Теория развивающего обучения / В. В. Давыдов. – Москва : ИНТОР, 1996. – 544 с.
5. Даниленко Л.І.Теоретико-методичні засади управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах:

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук:
Спеціальність 13.00.01. – Київ, 2005.

6. Данилов М. А. и др. Дидактика / Б. П. Есипов, М. А. Данилов, М. Н. Скаткин, Э. И. Моносзон, С. М. Шабалов; под ред. Б. П. Есипова; Акад. пед. наук РСФСР. Ин-т теории и истории педагогики. – Москва : Изд-во Акад. пед. наук, 1957. – 517 с.